

Hazánkat Érdeklő Külföldi Szemle.

Beatrix királyné imakönyve Mülkben. A »Könyvszemle« legutóbbi füzetében kilátásba helyeztem azt, hogy a mult nyáron tett külföldi könyvtári buvárlataimról a jelen füzetben fogok részletesen beszámolni. Jelentésemnek egy részét a m. történelmi társulat 1880. decz 5-ki választmányi ülésében fel is olvastam, s ez alkalommal a mülki, müncheni, báseli és krakkói könyvtárakból 6 oly magyarországi vonatkozású középkori kéziratot mutattam be, melyeket ekkor nem ismertünk. Egész jelentésem azonban sokkal terjedelmesebb lett, hogy sem közlését a jelen füzet oeconomicája megengedné, miért is kénytelen vagyok azt ismét a jövő alkalomra halasztani. Kiemelni kívánok azonban ezuttal két kéziratot, melyek bennünket közelebbről érdekelnek s melyeknek ismertetése a jelen füzet keretében elfér.

E két kézirat: Beatrix királyné imakönyve a mülki benczések s Corvin János két Horoscopja a krakkói egyetem könyvtárából.

Beatrix királyné, Mátyás király második nejének imakönyve, finom hártján, góth izlésben nagy gonddal készült XV. századi kézirat, mely 16-od rétből 175 beirt levélből áll. Magassága 10, szélessége 8 centimeter.

Czime: »Psalterium Beatae Mariae Virginis« s tartalmazza azon imádságokat és zsoltárokat, melyeket a katholikus egyházban Mária tisztületére a középkorban mondani szoktak.

A hagyomány azt tartja róla, hogy Beatrix királynéé volt, hogy mily alapon? ezt alább részletesen fogom elmondani.

Itt első sorba kiemelem, hogy az imakönyv a fényes kiállítású kéziratokhoz tartozik, szövegét gazdag aranyos felírások, számos aranyos és színes kis initiale, ékes tollrajzok és három miniature díszíti.

Ezeknek jól sikerült hasonmását, a kézirat 1-ső, 110-ik és 173-ik leveléről, olvasóink a jelen füzet műmellékletén kisebbített alakban találják, itt van a 175-ik levélnek hasonmása is, mely a kézirat magyarországi provenienciájára érdekes feljegyzést tartalmaz.

A kézirat kitünő volta különben nem annyira a miniature-ökben, mint inkább azon virtuózításban fekszik, mely egész kiállítását jellemzi. Az írás, a tollrajzi díszítések, az inícialek s különösen az aranynyal írott imádságok oly praecisióval vannak keresztül vive, hogy semmi kívánni valót nem hagynak fenn. Kicsiben minden oly szép, arányos és izléses, hogy a kéziratot méltán a mólki könyvtár cimeliái közé sorozhatjuk.

Technikai beosztása nagy gondot és szabatoságot árul el. Az írás betűi szépek, a vonalozás leplezett, a margók gazdagok, s a szöveg a leveleken úgy oszlik meg, hogy egy lapra átlag 13 sor esik. A terniók általában véve 10 levelesek s csak kivételesen van egyik másikban 8 és 9 levél. Minden ternio rendesen custos-sal végződik. Ez a kézirat egyedüli jelzése, mert a leveleken sem egykoru sem későbbi lapszámnak vagy betűjelzésnek semmi nyoma.

Az imakönyv két üres hártylevél után a címlappal kezdődik, mely fényes diszkeretet képez s az első lap szövegét egészen beszegélyezi. (Lásd a műmelléklet 1. számát.)

Itt a szöveg kezdetén fényes initiale vonja magára figyelmünket, mely miniatúrben vörös pluvialéba öltözött szakáltalan főpapot ábrázol, fején fehér főpapi süveg, oldalán főpapi pásztorbot, előtte nyitott könyv. A címlap alsó lapszélében van az arragoniai ház czimere korona nélkül.

A kézirat prologussal kezdődik a következő aranyos felírással:

»Incipit prologos super psalterio beatissime et gloriosissime virginis Marie matris domini nostri iesu Christi: cui laus. honor et imperium Per infinita secula amen.«

Ezután következik a bevezetés szövege ezen szavakkal: »Accipe illam et exaltabit te, glorificaberis ab ea cum eam fueris amplextus« stb. s megszakad az 5^b levélen a következő sorral: »et frequentius uisitare cura« . . . Ezután eredetileg még egy

levél következett, mely a prologus végét és a zsoltárok kezdetét tartalmazta, de ez most a kéziratból hiányzik, s a 6-ik levél a hiányzó levélen megkezdett zsoltár egyik versének következő szavaival veszi kezdetét: »animam confortabit. Tamquam lignum aquarum a fontibus irrigatum: fructus iusticie uberimos propagabit.« A zsoltárok ezután egymásután következnek egész a 97^a levélig, hol; »omnis spiritus laudet dominum nostrum Amen« szavakkal végük szakad.

Ezzel a zsoltárrész az imakönyvben be van fejezve. Az ezután következő rész imádságokból áll, s a 97^a levéltől — 172^a levélig magában foglalja azon imádságokat, melyeket a középkorban Mária tiszteletére mondani szoktak. Együtt vannak itt a Mária cultusnak legkiválóbb imádságai.

Gazdag arany felirások jelzik, hogy egyiknek másiknak mely sz. atya vagy pápa a szerzője, s tudunkra adják, hogy az a ki az imákat rendesen elmondja hány évi bucsuban részesül. Az imák szövegéből kivehetni, hogy az imakönyv nő számára iratott, mert a szövegben Mária közbenjárásáért több helyütt alázatos bűnös nő esedezik, (ora pro me misera peccatrice, 172^a l.)

Az imádságok sorát: »Riccardus a Sancto Victore« nyitja meg, a következő felirással; »Riccardus a Sancto Victore in libro de laudibus Beate Marie virginis. Seruicium Beate Marie virginis devote impendendum« etc.; a 99-ik levélen van kitünő kivitelű initiale, melyből lapszéli arabeszk díszítések futnak ki; itt kezdődik az imádságok szövege: »O dulcissima benedictissima (sic) virgo maria, laudo adoro glorifico et benedico totis conatibus meis beatissimos pedes tuos« etc. szavakkal, s tart egész 172^a levélig, hol: »atque inenarrabili misericordia indulgere dignetur Amen« szavakkal végződik. Eddig tartanak a Mária tiszteletére irt imádságok. Megjegyzem még, hogy a 110^b levélen fényes kivitelű lapszéli díszítés van ékes initialéval; ezeknek hasonmása műmellékletünkön II. sz. alatt látható.

A kézirat hátralevő levelein az Uristenhez és Krisztushoz intézett imádságok vannak, melyekkel az imakönyv véget ér.

Kezdődnek a 172^a levelén: Post Communiorem oratio« felirással következőleg: »Gracias tibi ago domine sancte pater omnipotens eterne deus, qui me indignam peccatricem

sanare dignatus es corporis et sanguinis domini nostri jesu Christi« etc.; végződnek a 175^a levélen 'emigy »miserere anime mee in egressu suo.«

Ezzel a kéziratnak vége. Ugyanezen a levélen az imakönyv provenienciájáról a következő egykoru feljegyzés áll: »Petrus Koháry lib. Baro de Csábrágh 1605 donum Nicolai Pálffy lib. Baronis de Erdőd.«

Ezen, valamint a 173^b levélről, mely a szenvedő üdvözítőt kitűnő kivitelű miniatúrában ábrázolja, műmellékletünk 3-ik és 4-ik szám alatt, hoz hasonmást.

Még két üres hártylevél következik, melyek a kézirat eredeti levélállományából valók, de semmiféle feljegyzés rajtuk nincsen.

Hogy miként került e kézirat a mólki benczések könyvtárába s mily alapon tartják azt Beatrix imakönyvének? ez iránt a könyvtárban felvilágosítást nem nyerhettem. A kézirat vágása ugyan egykoru, (arany vágás préselt diszitással) kötése azonban újabb kori s régi egykoru kötéséről, mely ez irányban némi tájékozást nyujthatott volna, mit sem tudunk. A puszta czimer alapján pedig a kézirat épügy lehet Beatrixé, mint Arragoniai János esztergomi érseké, mint ezt már Horvát István bibliographiai dolgozataiban megjegyezte. Van ugyan a kézirat említett levélén egy érdekes egykoru latin feljegyzés, mely szerint Csábrághi Kohári Péter báró 1605-ben Erdődi Pálfi Miklós bárótól ajándékba kapta az imakönyvet; feltűnő azonban, hogy az új tulajdonos az akkori bibliophilek szokása ellenére elhallgatja, hogy a kézirat eredetileg Beatrix királynéé vagy a budai könyvtáráé lett volna, holott ez időben nagyon általános volt a budai könyvtárból került kéziratok provenienciáját a borítéktáblákra feljegyezni, a mint ezt a hazai és külföldi könyvtárakban levő számos ily feljegyzésű kéziraton tapasztaljuk.

Tudjuk, hogy a Corvina iránti érdeklődés 1605-ben a hazában általános volt. Enyedi Pál töredékeiben a XVI-ik század végén írja a Corvinról: »És most is Budán a Mátyás király bibliothekája szintén úgy helyén vagyon mint azelőtt, semmi tékozlás nem esett benne, hanem öröket rendeltek hozzá; van aki bánik vele és gyakorta tisztítja a portól és sepri őket. Nem igaz, amit

a németek irtanak a bibliotheka felől, hogy Szolimán azt megégette volna és mind elveszett volna.» (Mikó I. p. 204—5.)

Tudjuk továbbá, hogy gróf Althán komáromi várparancsnok 1616-ban a budai pasával tárgyalásokat folytatott a Corvina maradványainak megváltására nézve. Ha tehát az imakönyv Beatrixtól vagy a budai könyvtárból származott, alig hihető, hogy azt Koháry fel nem jegyezte volna. Lehetséges különben, hogy a könyvet a Pálffy család már régebben bírta s Pálffy Miklós mikor Kohárynak ajándékozta nem említé provenienciáját; lehet hogy Beatrix, lehet hogy Aragoniai János esztergomi érsek magukkal hozták ide Nápolyból, de hogy kinek birtokában volt először és milyen viszontagságon ment át, míg Koháry tulajdonába került, eziránt semmiféle positiv adataink nincsenek. Azon körülmény, hogy az imádságos könyv nő számára iratott valószínűvé teszi azt, hogy eredetileg valamely aragoniai hercegnőé s talán épen Beatrixé lehetett, de ezt semmi positiv adat nem igazolja. Bizonyos tehát csak az: hogy a kézirat magyarországi provenienciája 1605-ig nyulik fel, és hogy a traditio azt Beatrix királynének tulajdonítja. A provenienciát a traditíóval positiv adatok alapján összeegyeztetni lesz a jövő buvárlatok feladata. Addig pedig tartjuk a kéziratot annak a mi, Beatrix királyné hagyományoszerű imakönyvének, mely aragoniai czimerrel s 1605-ig felnyúló magyarországi provenienciával bir.

A kéziratot eddig ismertették: Kropf a mölki kéziratok leírásában, továbbá az osztrák statistikai hivatal az osztrák könyvtárakról adott 1874-ik évi statistikai kimutatásában és mások; a hazai irodalomban Kámánházy Béla a »Nemzeti Hirlap« 1875-ki folyamában elevenítette fel. Mindnyájan azonban vakon követik a traditíót s az imakönyvet feltétlenül Beatrixnak tulajdonítják.

Végre megjegyzem még, hogy ez imakönyvet a mölki beneczés apát ur a legnagyobb készséggel bocsátotta a múzeumi könyvtár használatára, mért is kötelességünknek tartjuk liberalitásáért, itt hálás köszönetünket kifejezni.

Corvin János két Horoscópja. Három esztendeje, hogy a krakói egyetemi Jagello-könyvtár megkezdte kézíratainak raisonné-katalogusát közrebocsátani. A munkát Dr. Wislocky László könyvtár-őr végzi, ki ekkorig a vállalatból hat füzetet tett

